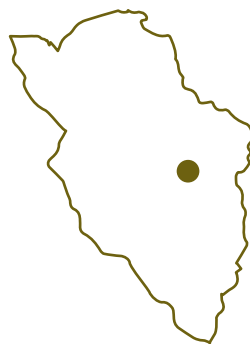

Vybrané parky založené v bývalých lomech na území města Plzně

Selected Parks Established in Former Quarries in the City of Pilsen

Lucie Tlustá

Abstrakt: Rekultivace bývalých lomů a jejich přeměna na parky je téma jistě velmi současné i aktuální, nicméně zapátráme-li v minulosti, můžeme najít řadu zajímavých příkladů, které stojí za bližší poznání. Cílem této práce je představit na několika z nich přístupy autorů k řešení takových úprav a sledovat mezi nimi možné rozdíly v kontextu doby jejich vzniku. V neposlední řadě je jejím záměrem také poznání památkové hodnoty vybraných parkových úprav.

Klíčová slova: park; parková úprava; rekultivace; lom; Plzeň

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle NPÚ „Moderní architektura 20. století“ financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (IP DKRVO).

Abstract: The reclamation of former quarries and their transformation into parks is certainly a very contemporary and current topic, but should we look into the past, we would also find a number of interesting examples that are worth a closer look. The aim of this paper is to present the authors' approaches to the solution of such modifications in a few of them and to trace the possible differences between them in the context of the time of their establishment. Last but not least, it also aims at understanding the heritage value of the selected park landscaping.

Keywords: park; park landscaping; reclamation; quarry; Pilsen

The article was written within the framework of the National Heritage Institute's research objective "Modern Architecture of the 20th Century" funded by the institutional support of the Ministry of Culture for long-term conceptual development of a research organization (IP DKRVO).

Úvod do tématu

Současné území města Plzně je bohaté na přírodní složky a přírodní krajina prostupuje téměř do samého městského jádra. Soutok čtyř řek významně určuje morfologii území, které dnes nazýváme Plzní, a charakter této krajiny. Vodní toky též výrazně ovlivnily rozvoj osídlení v blízkosti města. Od 13. století v jeho bezprostředním okolí vznikaly hustě drobné osady a vesnice. Ty měly převážně zemědělský ráz, později s rozvojem průmyslu zde byla zakládána řada provozů, mlýnů, drobných továren, výrobních a zásobovacích areálů či lomů. Do změny charakteru krajiny se převážně v 19. století výrazně promítly jako výsledek další lidské činnosti právě lomy. Jak ukazují historické mapy, v blízkém okolí Plzně se jich nacházely desítky (obr. 1). Koncem 19. století s nárůstem zastavěnosti území vlastního města se jeho okrajové oblasti stávaly pro Plzeňany atraktivními cíli výletů a procházek. Především řeky a jejich rovinaté nivy zvaly k odpoledním či celodenním procházkám, zdatnější výletníci mohli vycházet do náročnějšího terénu za Doubravku na vrch Chlum, do okolí Bukovce a Boleveckých rybníků, na vrch Mikulka nad Roudnou nebo na skály v Zadní Roudné, zvané Peklo. V souvislosti s ukončením provozu lomů se i ony zřejmě stávaly zajímavou součástí proměněné krajiny a lákaly návštěvníky.

V první třetině 20. století existoval již výrazný zájem o úpravy městského prostředí, zakládání parků a sadů či alejí. Tyto tendence byly patrné již v 19. století, kdy se zvýšila poptávka po rekreačním využití krajiny a příroda byla běžnými měšťany doceněna nejen z hlediska možnosti pobytu a odpočinku, ale též v důsledku zájmu o přírodní vědy. Nabízela samozřejmě též estetické zážitky. I někdejší lomy se tak přirozeně staly atraktivním místem s potenciálem rekreačního využití (obr. 2). Pro svůj charakter byly i ty plzeňské zajímavou výzvou ke krajinářskému ztvárnění, které se chopil tehdejší

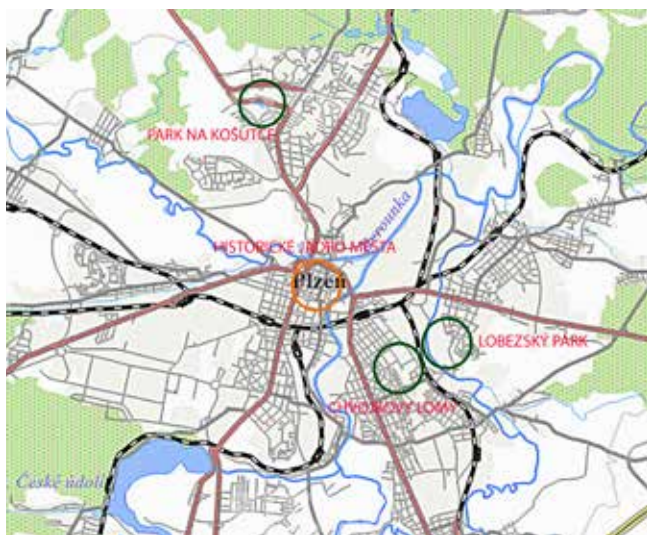
městský zahradník, resp. správce městských sadů a později jejich vrchní inspektor, Valentin Čoček (1883–1953), jenž v roce 1933 započal s budováním parku na místě bývalých pískovcových lomů v Lobzích. Náročná a nákladná proměna trvala pouhé dva roky. V následujících letech v návaznosti na úspěch s vybudováním Lobežského parku přijal Čoček zadání k úpravě lomu a jeho okolí na Košutce. Jistou podobnost mělo též o tři desetiletí později založení parku Přátelství (dnešní Chvojkovy lomy) na Slovanech, související s rozvojem panelové výstavby na místech lomů na těžbu písků. Na výše uvedených příkladech parkových úprav, založených v někdejších lomech, jsou nastíněny

Obr. 1. Plzeň-Bolevec, topografické sekce 1 : 25 000 třetího vojenského mapování, rok mapování 1872–1953, zdroj: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, <https://www.cuzk.cz>

Obr. 2. Plzeň-Košutka, konec těžby v lomu (počátek třicátých let 20. století), zdroj: BERANOVÁ, Simona, *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1: ve fotografiích a vzpomínkách*, Plzeň 2004, s. 149

Obr. 3. Plzeň, mapa širších vztahů, základní mapa a zakres, zdroj: Správa GIS, Správa informačních technologií města Plzně, <https://gis.plzen.eu/turistika>, zpracovala: autorka

přístupy k zahradně-architektonickým kompozicím ve třicátých a šedesátých letech minulého století na území města Plzně (obr. 3).

Stručná charakteristika vybraných území

Lobzy

Lobzy se nacházejí 2,5 km východně od jádra města, na pravém břehu řeky Úslavy, na Východním Předměstí Plzně.

První písemná zmínka o vsi, uvedená v berním rejstříku, pochází z roku 1379, ale její založení je jistě starší. Měla zemědělský charakter a tvořily ji převážně selské dvory. Z významnějších místních průmyslových provozů lze uvést továrnu na vitriol či zelenou skalici, která byla v provozu ještě v roce 1890. V souvislosti s touto výrobou se v Lobzích lámala kamenečná břidlice.¹ Lobzy byly jako samostatná obec připojeny k Plzni v roce 1924. Dnes jsou součástí městského obvodu Plzeň 4.

Neregulovaný tok řeky Úslavy v okolí Lobeze původně meandroval a tvořil rozsáhlé sedimentační plochy v těsné blízkosti návsi (obr. 4). Hlavní zemědělská činnost byla soustředěna severně a částečně severovýchodně od obce, kde se nacházely rozsáhlé polní pozemky, místy doplněné sady, a severozápadní okraj katastru tvořily luční pozemky. Na levém břehu Úslavy byly rozsahem menší obecní pastviny. Na pravém břehu řeky Úslavy, severně od Lobeze směrem k pražské silnici, byly pravděpodobně již v 18. století založeny pískovcové lomy v souvislosti s výstavbou v okolí. Byly zde lámány tzv. arkóзовé hrubozrné pískovce s příměsí živců.² Tyto sedimentární horniny vznikají říčním působením a pro své vlastnosti jsou vhodným stavebním materiálem. Mají různou barvu, nejčastěji však hnědou, žlutou nebo bílou.³ Arkózový pískovec býval používán též pro výrobu mlýnských kol.⁴

Východně od obce, v příhodném terénu na říční terase pod svahem, byla na konci 19. století zbudována vojenská střelnice, která v těchto místech existuje dodnes. V roce 1895 byla v blízkosti povrchových dolů postavena nová reprezentativní budova školy a v roce 1906 novogotický kostel svatého Martina a Prokopa.⁵ V roce 1936 bylo pro potřeby lobežských dětí vybudováno poblíž školy dětské hřiště a založena školní zahrada.⁶

1 BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Plzeňská předměstí*, Plzeň 1997, s. 80–82.

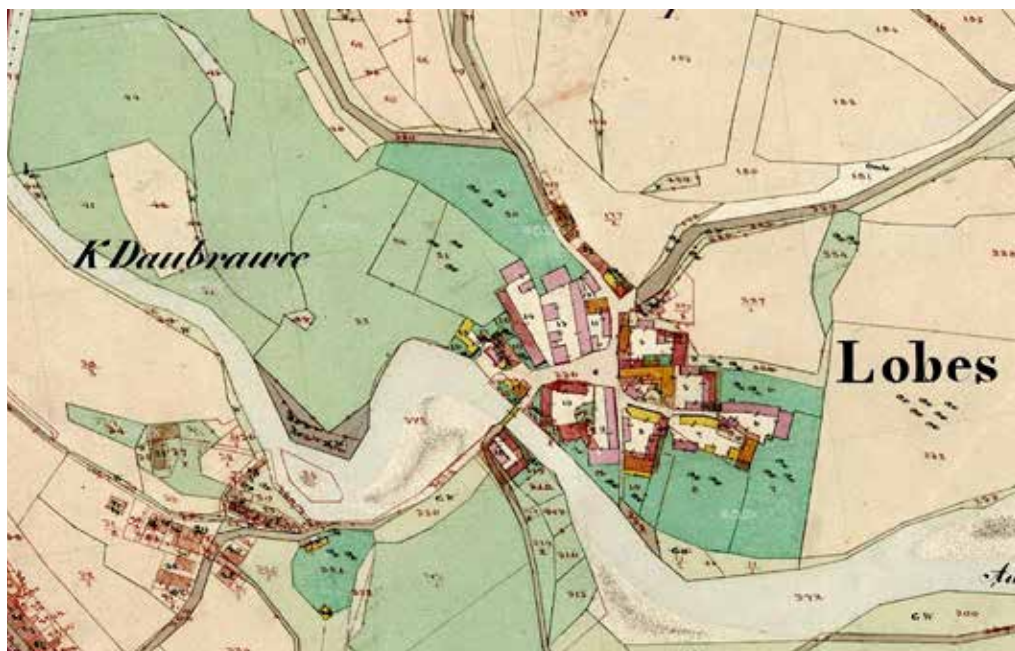
2 HAJŠMAN, Jan, *Naučná stezka údolím Úslavy*, Plzeň 2015, s. 26.

3 DUDEK, Arnošt – MALKOVSKÝ, Miroslav – SUK, Miloš, *Atlas hornin*, Praha 1984, s. 142.

4 NĚMEC, František, *Klíč k určování nerostů a hornin*, Praha 1972, s. 174.

5 BĚLOHLÁVEK, M., *Plzeňská předměstí*, s. 82.

6 ČOČEK, Valentin, *Dějiny sadů města Plzně. II. díl*, Plzeň 1938, s. 55 (z opisu originálu Miloslava Vaňouska přepsal a upravil Josef Čihák).

Obr. 4. Plzeň-Božkov, originální mapy stabilního katastru 1 : 2 880 – Čechy, 0443 Božkov – dříve Boschow (Bossow), rok mapování 1838, zdroj: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, <https://www.cuzk.cz>

Původní charakter si Lobzy zachovaly poměrně dlouho, větší změny nastaly až koncem 19. století, kdy se začala rozvíjet zástavba především severně od jádra obce. Vzhled obce změnila regulace řeky realizovaná v letech 1910–1911. Pozůstatkem staršího meandru je zřejmě rybník, který vznikl po přesunu toku dále od obce.⁷ V první třetině 20. století se dle blokové parcelace rozvíjela nová výstavba vil a také bytových domů jižně od dnešní Rokycanské ulice. Tato výstavba a její rozvržení odpovídaly rozvoji zástavby severně od Rokycanské ulice a obě lokality byly dobře komunikačně propojeny. Od šedesátých let se zde rozvíjela výstavba panelových domů, která dnes toto území výrazně charakterizuje.

Košutka

Místní část Plzně zvaná Košutka náleží dnes do katastrálního území Bolevec (obvod Plzeň 1), situovaného ve svažitéch polohách severně od jádra města Plzně, na tzv. Severním Předměstí. První zmínky o Bolevci pocházejí z roku 1382. Až do poloviny 19. století byl zemědělskou obcí a jeho postupný rozmach vedl k tomu, že se na počátku 20. století stal největší obcí regionu. V té době bydleli v Bolevci převážně dělníci místních provozů (lomy, cihelny, řemeslná výroba), ale též lidé dojíždějící do rychle se rozvíjejících podniků v Plzni (obr. 5). Součástí „Velké Plzně“ je od roku 1942. V šedesátých letech 20. století počal v území rozsáhlý stavební rozvoj a většina historických objektů vsi kromě zástavby návsí zanikla.⁸ Původní boleveckou náves obklopila sídliště a výstavba Severního Předměstí pohltila též téměř všechny další historické části Bolevce.⁹

Nově vybudované sídliště pak Bolevec propojilo i s původní osadou Košutka, situovanou jižně od nové zástavby a západně od dochovaného boleveckého jádra. Jednalo se

7 HAJŠMAN, J., *Naučná stezka*, s. 34.

8 Historická zástavba kolem bolevecké návsí je od roku 1995 chráněna jako vesnická památková zóna – Památkový katalog, dostupné online: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/plzen-1-bolevec-84801> [22. 02. 2022].

9 DOBRÁ, Hana, *Přeměna příměstské vsi Bolevec na bytové zázemí průmyslové Plzně, Český lid*, 1986, roč. 73, č. 3, s. 137.

Obr. 5. Plzeň-Košutka na počátku dvacátých let 20. století, zdroj: BERANOVÁ, Simona, *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1: ve fotografiích a vzpomínkách*, Plzeň 2004, s. 25

o osadu, jejíž založení a vývoj osídlení stejně jako skladba obyvatel souvisely primárně s bohatými ložisky hlíny a pískovce, a tedy následně s provozem cihlen a lomů v okolí. Lomy se v oblasti Košutky vyskytovaly již od 17. století. Zdejší pískovec vykazoval vysokou kvalitu a používal se na stavební kámen a mlýnské kameny.¹⁰ Významné byly např. Doubkovy lomy a v jejich blízkosti jsou uváděny i další (např. Stupkův lom).¹¹ Těžba se v celé oblasti rozvíjela převážně během 18. a 19. století a trvala až do třicátých let 20. století, kdy byl před rokem 1935 ukončen i provoz Doubkových lomů. V terénu se projevila množstvím jam, které byly později zaplaveny. Na odvalech Doubkových lomů vzniklo Košutecké jezírko. V jeho místě zůstala v důsledku těžební činnosti odhalena kompaktní skalní stěna pod Karlovarskou ulicí a hluboký průraz ve východní části. Ne-daleko se dodnes nachází další pozůstatky po těžební činnosti, tzv. Malé Košutecké jezírko položené v lesíku jižně od Studentské ulice.

Slovany

Dnešní část Plzně nazvaná Slovany (obvod Plzeň 2 – Slovany) leží jihovýchodním směrem od historického jádra města, na plošině vymezené řekami Úhlavou a Radbuzou. Je součástí Východního Předměstí Plzně, dříve nazývaného také Pražské Předměstí. Toto území bylo v historii dlouho neobydlené. Z indikační skici (1839)¹² je patrné, že jedinou výraznou stavbou v blízkosti města na území mezi řekami byl až do první třetiny 19. století kostel svatého Mikuláše. Vedla tudy cesta na Nepomuk a mezi poli zde také procházely cesty do Lobeze, k Božkovu a Koterovu. Teprve se stavbou nového nádraží (dnes Hlavní) na počátku šedesátých let 19. století započal stavební rozvoj jižně od železniční trati. Ta vytvořila poměrně zásadní komunikační bariéru v propojení města s nově se rozvíjejícím územím. Na Smíchově (jak se této části říkalo) vyrostly domy nejdříve pro potřeby dráhy a jejich zaměstnanců. Od osmdesátých let 19. století začala

¹⁰ BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Dějiny Plzně 1*, Plzeň 1965, s. 21.

¹¹ JANEČEK, Miloslav (ed.), *Bolevec a okolí*, Plzeň 1999, s. 104–108.

¹² Indikační skica PLZ368018390 Plzeň, dostupné online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?type=skicic&idrastru=PLZ368018390> [06. 01. 2021].

Obr. 6. Pohled z plzeňské věže zachycuje počátek Koterovské ulice a v pozadí Chvojkovy lomy (1893), zdroj: Archiv města Plzně, Digitální archiv, pořadové číslo O9210, sig. Kartotéka

zástavba, soustředěná převážně v blocích mezi pravidelně vedenými ulicemi, zvolna vytvářet čtvrť nazvanou Petrohrad (obr. 6).¹³

Od konce 19. století se jihovýchodně od plzeňského nádraží na plošině nad levým břehem Úslavy, na území dnešních Slovan, rozvíjela těžba pískovce. Lomy vlastnili bratři Josef a Václav Chvojkovi.

Na počátku 20. století se v této oblasti Pražského Předměstí rozrůstala především dvě ohniska stavebního rozvoje – Petrohrad a protilehlé území podél severního úseku Nepomucké třídy (dnes Slovanské). Po roce 1910 začalo budování zahradní čtvrti zvané V Podhájí, která byla situována mezi Nepomuckou silnicí (dnes Slovanská tř.) a řekou Radbuzou a omezena ulicemi Liliová a Olšová.¹⁴

Na plánech z roku 1903 je patrné plánované rozvržení uliční sítě a dvou náměstí – dnešního Jiráskova a dalšího v místě Chvojkových lomů. Ve druhém případě ale ze záměru sešlo a v roce 1938 už zde byla výhledově plánována běžná bloková zástavba v návaznosti na strukturu již stojícího Petrohradu.¹⁵

Ve čtyřicátých letech 20. století bylo využití zdejších lomů nejintenzivnější, a to především pro těžbu písku. Těžební území v té době zasahovalo podél Koterovské ulice, od Tábořské ulice až po Blatenskou. Jednalo se o relativně mělkou jámu, písek se těžil v území plošně.¹⁶

V poválečném období byla výstavba na Slovanech v útlumu, až v roce 1952 byl schválen směrný plán výstavby a rozvoje města, na jehož základě byl vytvořen územní plán. Dle něj mělo dojít ke stavebnímu rozvoji ve vhodné lokalitě mezi zástavbou u Slovanské třídy na západě a u budějovické dráhy. V několika etapách pak vznikla výstavba nového sídliště ve stylu socialistického realismu.¹⁷ V padesátých letech 20. století byla těžba

13 DRNEK, Jan, *U císařské cesty. Příběh druhého plzeňského obvodu od starověku do roku 2014*, Plzeň 2015, s. 80–82.

14 DRNEK, J., *U císařské cesty*, s. 125.

15 Mapa Plzně 1903, dostupné online: <https://gis.plzen.eu/staremapy> [17. 12. 2020].

16 HAJŠMAN, Jan – MAZNÝ, Petr, *Plzeňský místopis*, Plzeň 2018.

17 Dle projektu architekta Františka Sammery.

písku v lomech definitivně ukončena a území bylo s ohledem na rozvíjející se zástavbu okolí předurčeno též ke změně využití.¹⁸

V prostoru někdejších Chvojkových lomů byla v roce 1954 schválena stavba stadionu TJ Lokomotiva Plzeň a později i klopeného cyklistického oválu.¹⁹ Na počátku sedmdesátých let byla už oblast Slovan téměř kompletně zastavěna. Z původního pozemku někdejšího povrchového lomu zůstal nezastavěný pouze jeho zlomek mezi panelovými domy u Koterovské ulice a řadovými domky v Částkové ulici a plocha u Habrmannovy ulice, která byla v osmdesátých letech využita pro stavbu plaveckého bazénu.

Parky

Lobezský park

O založení parku na místě někdejšího lomu v Lobzích (obr. 7) se začalo uvažovat na počátku třicátých let 20. století. V té době docházelo k dílčím i větším sadovnickým úpravám po celé Plzni pod vedením Valentina Čočka, správce městských sadů. Náklady na založení parku byly částečně kryty státními příspěvky ministerstev sociální péče a zemědělství za účelem zmírnění hospodářské krize. Na práci byli najímáni dělníci, kteří tím získali možnost přivýdělku.²⁰

Pro Lobezský park bylo vybráno území původního povrchového dolu v rozsahu od kostela svatého Martina a Prokopa až téměř k mostu na Letné (převádějícímu Rokycanskou třídu přes Úslavu). Pozemky se nacházely ve vlastnictví několika majitelů a město je postupně vykupovalo. Původní lomy byly po ukončení činnosti rozsáhlé a holé, rostly zde jen trnky a hlohy. Pomocí „nouzových pracovních sil“ se od počátku budování parku v roce 1933 prováděly náročné terénní práce, přesuny velkých hmot a nová modelace terénu. Pro přemísťování velkého množství kamene a zeminy byla zřízena úzkokolejná dráha. Během prací došlo k výrazným proměnám území: „[...] pomocí úzkokolejné dráhy (byly) vytvořeny partie zcela odlišné od původního tvaru. [...] vrch as 30 m vysoký zcela odstraněn a převezen na místo, kde dříve stávala malá kamenická chaloupka“ (obr. 8).²¹

Zemní práce probíhaly též v letech 1934 a 1935, kdy byly dokončeny. Dne 6. listopadu 1935 byl park slavnostně otevřen a předán k užívání veřejnosti. Při této události pronesl projev starosta Plzně Luděk Pik, s poděkováním Valentinu Čočkovi, který park nejen navrhl, ale celou stavbu i řídil (obr. 9).

Lobezský park byl komponován jako romantická úprava s využitím výrazné konfigurace terénu, vodních ploch, stinných a slunných partií, intimních zákoutí i výhledů do poříční krajiny a na vzdálené horizonty. Navržená terénní modelace a parková úprava využily výrazný potenciál charakteru lokality. Masivní přesuny hmot, zachování prudkých svahů, stěn a zahloubení určité plochy vytvořily dramatickou modelaci, kterou doplnily vhodně vedené cesty. Celé území parku se jaksi oddělilo od okolí, což umožnil charakter těžebního území, dále zvýrazněný dodatečnou modelací, kterou byl na západní straně vytvořen vysoký val, a park se tak podařilo zcela oddělit od říční nivy. Došlo k vysazení množství jehličnanů na svazích, listnáčů na paloucích i solitérů pro vytvoření atmosféry v odpočinkových místech. V parku vznikla četná pobytová místa s lavičkami, mlatové chodníky a schody a můstky lemované březovou tyčevinou. Celé území bylo rozděleno do tří základních částí. Jižní partie se otvírala u novorenesanční budovy tehdejší měšťanské školy a vymezovala ji alej lemující celou západní hranici parku. Od východu park uzavíral hustý porost a velké převýšení, důsledek těžební činnosti. Tato jižní třetina parku byla otevřená a rovinatá, slunná a převážně travnatá. V malých plochách ji členily vysazené skupiny dřevin.

Při západním okraji střední části vznikla na návrší dvě vyhlídková místa a cesty byly lemovány vysazenými stromy. Ve spodních partiích se střídaly volné travnaté plochy

18 DRNEK, J., *U císařské cesty*, s. 238.

19 DRNEK, J., *U císařské cesty*, s. 240–241.

20 HAJŠMAN, J., *Naučná stezka*, s. 26–27. Tito najímání dělníci jsou dnes nazýváni také „nouzovými pracovními silami“. Účelové vytváření pracovních zakázek bylo jedním z nástrojů státu pro zmírnění následků hospodářské krize v Československu.

21 ČOČEK, V., *Dějiny sadů*, s. 54.

Obr. 7. Plzeň, Lobežský park, lokalizace, zakres, zdroj: Seznam.cz, a. s., OpenStreetMap, <https://mapy.cz>, zpracovala: autorka

se skupinami dřevin a s většími souvislými porosty. Tři základní osy cest propojovaly jižní a severní část parku. Cesty vedly v této části paprscitě, s třemi hlavními uzly. Konečně severní partie poskytovala atraktivní úpravu s dvěma rybníčky a hustě kladenou cestní sítí. Ta byla vedena spíše uzavřeně, formou provázaných okruhů. Výrazně se zde uplatňoval skalní výchoz na východní straně parku. Na modelovaných terasách se našel prostor pro odpočinková místa s lavičkami. Rovné či delší úseky cest lemovala stromořadí, volné plochy byly osázeny skupinami jehličnatých stromů a větších keřů nebo druhy listnatými. Na rozcestích většinou našly uplatnění solitérní vzrůstné druhy.

Sortiment volený pro výsadby v Lobežském parku byl značně bohatý. Jak ukazují dobové fotografie, zastoupení měla řada taxonů, často i vybrané dendrologické zajímavosti, tvarové i barevné kultivary. Z jehličnanů našly bohaté uplatnění borovice (*Pinus* sp.), smrky (pichlavý, lesní – *Picea pungens*, *Picea abies*), jedle ojíňená (*Abies concolor*), dále sloupovité tisy (*Taxus baccata*), jalovce (sloupovité i polehlé – *Juniperus* sp.), zeravy a cypřišky (*Thuja* sp., *Chamaecyparis* sp.) ve skupinách i ve formě stěn. Vysazeny byly též běžné listnaté druhy, ovocné stromy, kvetoucí keře (šeříky, střemchy), dále převislé tvary vrby jako solitéry u vodních ploch a pobřežní trvalky lemující rybníčky. Menší či plazivé keře byly využity ke zpevnění svažitých partií.

Lobežský park byl zpočátku velmi oblíbeným výletním cílem Plzeňanů. Byl rozsáhlý a atraktivní a v dobré docházkové vzdálenosti od postupně se rozvíjejících čtvrtí Letná, Doubravka a Slovany. Následujících třicet let se park vyvíjel v souladu s ideou založení, postupně dorůstaly kosterní dřeviny a běžná péče zajišťovala udržení zamýšlené úpravy ploch. Od konce šedesátých let 20. století však začal park pustnout a volné plochy byly pohlceny nálety. Na počátku sedmdesátých let se také bezprostředně k parku přiblížila ze severní a východní strany zástavba sídliště.

Obr. 8. Plzeň, pískovcové lomy v Lobzích před úpravou (1933), zdroj: Západočeské muzeum v Plzni, oddělení novějších dějin, ID 39/43

Obr. 9. Plzeň, park v Lobzích po roce 1935, Archiv města Plzně, Digitální archiv, pořadové číslo O10932, sig. Kartotéka

Obr. 10. Plzeň, současný stav Lobežského parku – partie s jezírky, foto: autorka, 2020

Obr. 11. Plzeň, současný stav Lobežského parku – partie se skálou, pamětní deska, foto: autorka, 2020

Z důvodů havarijního stavu parku, především cest a schodišť, byla v březnu 1980 provedena dílčí úprava. V té době bylo zrušeno schodiště k rybníčkům a opravena pouze jedna hlavní nejschůdnější cesta. Částečně byly také provedeny prořezy náletových dřevin.²² V devadesátých letech byl však park již téměř zcela zarostlý.

Parkové cesty se dočkaly obnovy v roce 1996, kdy se rovněž provedla probírka dřevin dle projektu Ing. Václava Štěpána.²³ V roce 2015 pak započala úprava louky navazující na jihozápadní část Lobežského parku. Byly zde vytvořeny rekreační tůně a vodní herní prvky. K obnově Lobežského parku se přistoupilo v roce 2018 podle projektu Ing. Tomáše Rákose. V rámci záměru došlo k úpravě povrchů cest i vegetace, instalaci nového mobiliáře a zejména v jižní části se investor rozhodl obohatit park o řadu dětských prvků a posilovacích strojů (obr. 10).

Parková úprava bývalých lomů prošla od svého založení v polovině třicátých let minulého století vývojem, který neznamenal zásadní narušení autorova původního záměru. Lobežský park si do dnešní doby uchoval svou rozlohu téměř v plném rozsahu a také charakter i přírodně-krajinářský ráz s dramatickou scénérií a bohatým programem daným konfigurací terénu. Dendrologická skladba prošla jistou obměnou, ale obnovy parku byly vedeny v souladu s původní koncepcí. Vlivem omezené péče především ve druhé polovině 20. století došlo k zániku některých původních pruhledů a zákoutí. Dalšími změnami, jež se vzhledu parku dotkly, je úprava okolí řeky a vnesení nových herních a cvičebních prvků. Prvotní záměr se však i po téměř sto letech od založení tohoto odpočinkového území uplatňuje a promítá do jeho současné podoby (obr. 11). V parku jsou k nalezení původní dřeviny a zcela jasně zůstal čitelný kompoziční záměr, například zrcadlení solitérních vrb u vodních ploch, atmosféra jehličnatých skupin apod.

Park u Košuteckého jezírka

Po úspěšném založení Lobežského parku se rozhodla správa města pokračovat v rekultivaci opuštěného lomu na Košutce (obr. 12). Celý záměr řídil opět Valentin Čoček, který se v roce 1935 stal již vrchním inspektorem plzeňských městských sadů. I tehdy došlo k využití státní podpory a na těžkou práci byli najímáni nezaměstnaní dělníci. Podobně jako v Lobzích byly navrženy úpravy terénu a přesuny velkého množství materiálu, k čemuž byla zbudována úzkokolejná dráha (obr. 13).

Práce spojené s úpravou terénu započaly roku 1935, hned na jaře po rozmrznutí půdy. Pro rozsah a náročnost prací se celá realizace protáhla na dva roky a teprve 6. listopadu 1937 (na dvouleté výročí otevření parku Lobežského) byl park slavnostně předán veřejnosti k užívání. Stalo se tak za přítomnosti starosty města a delegací různých korporací, majících své sídlo v okolí sadu.²⁴

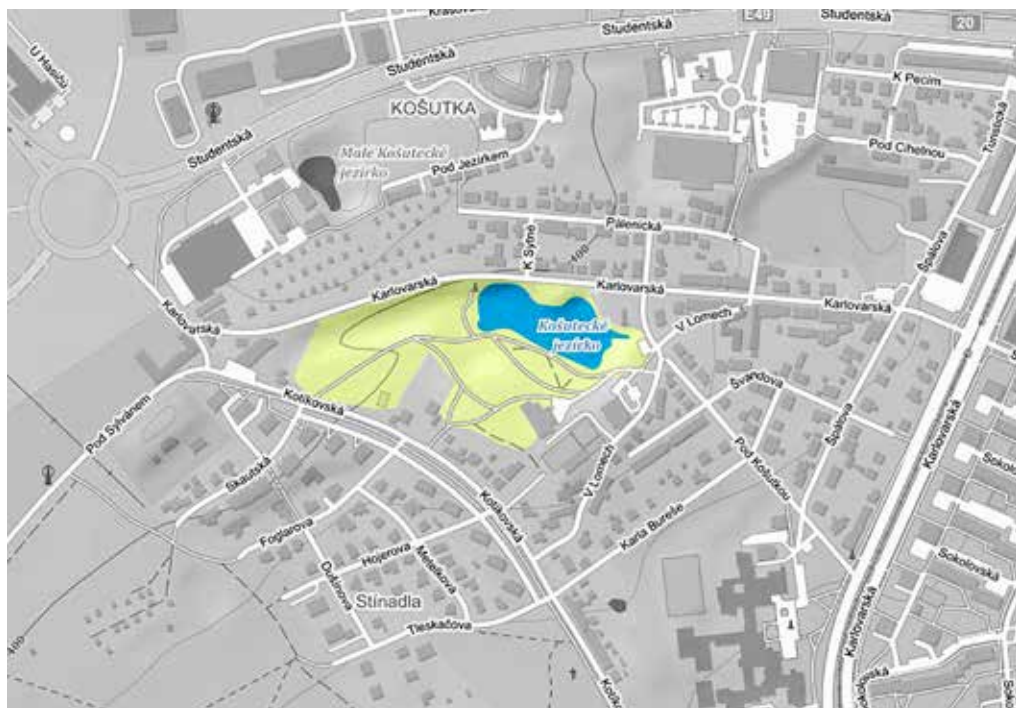
Sadové úpravy v okolí Košuteckého jezírka navrhl Valentin Čoček stejně velkoryse jako v případě parku Lobežského, nicméně s ohledem na charakter území, s nímž pracoval, se zde vyskytly značné odlišnosti. Prostoru dominuje vodní plocha, která je však od severu ohraničena skálou a Karlovarskou ulicí. Pro vytvoření atraktivních výhledů na vodní plochy bylo tedy třeba pracovat především s územím jižně od jezírka a navýšit zde terén. Ten byl tvarován do teras, což umožnilo další členění a vytvoření ploch s různou atmosférou. To je jedním ze základních principů Čočkovy koncepce.

Hlavní osa, založená od severu k jihovýchodní části parku a v podélné orientaci k zatopeným plochám, spojovala vyhlídku v severní části s vyvýšeným tisovým parterem v jihovýchodní části. Původně dvě zatopené plochy rozdělovala jedna z přístupových cest, která do sadů vedla hlubokým kaňonem na jihovýchodním okraji území. Park členily okružní trasy cest, s vloženými geometricky uspořádanými partiemi. Velkorysé partery měly formální úpravu rámovanou sadovými růžemi a sloupovitými tisy. Vyvýšený lichoběžníkový parter v centrální části sadů, přístupný od severu svažitou pěšinou a schodištěm, lemovaly také tisy. Jižní část modelovaly výrazné terasy, které zprostředkovávaly

22 VALENZ, Miroslav, Park v rekonstrukci?, *Pravda*, 15. 10. 1980, roč. 61, s. 7.

23 CHVOJKA, Jakub, Parkový okruh přefal silnice, *Radniční listy*, 2004, roč. 9, č. 4, s. 4.

24 ČOČEK, V., *Dějiny sadů*, s. 55–56.

Obr. 12. Plzeň, park na Košutce – lokalizace, zákres, zdroj: Seznam.cz, a. s., OpenStreetMap, <https://mapy.cz>, zpracovala: autorka

výhledy na celý park i jižně na město. Sadové úpravy v horní části parku zahrnovaly také zřízení dětského hřiště s bazénkem. Komunikační uzly na křižení cest byly osázeny keři a stromy ve větším počtu tak, aby tvořily stinné partie. Vznikl tak například jehličnatý porost na západním břehu jezírka. Jednotlivá místa určená k odpočinku a posezení měla obvykle kruhový půdorys a doplňovaly je kamenné lavičky. Zmíněná kamenná soška dívky, instalovaná již před dokončením sadů, stála po pravé straně přístupové cesty vedoucí hlubokým kaňonem od jihovýchodu (obr. 16).

V parku našly uplatnění zajímavé taxony různé provenience. Řadu exemplářů vysledujeme v parku dodnes. Jednalo se o bohatou skladbu jehličnanů, borovic, tisů, smrků i jedlí. Za zmínku stojí například jedle ojiněná (*Abies concolor*) a borovice Jeffreyova (*Pinus jeffreyi*). Partery byly vymezeny dobově užívanými sloupovitými tisy (*Taxus baccata*) a růžemi (*Rosa sp.*). Obloukovitou cestu od dnešního hotelu Panorama (v jihovýchodní části parku) rámovalo dubové stromořadí, cestu směřující ke Karlovské silnici lemovaly sloupovité kultivary.

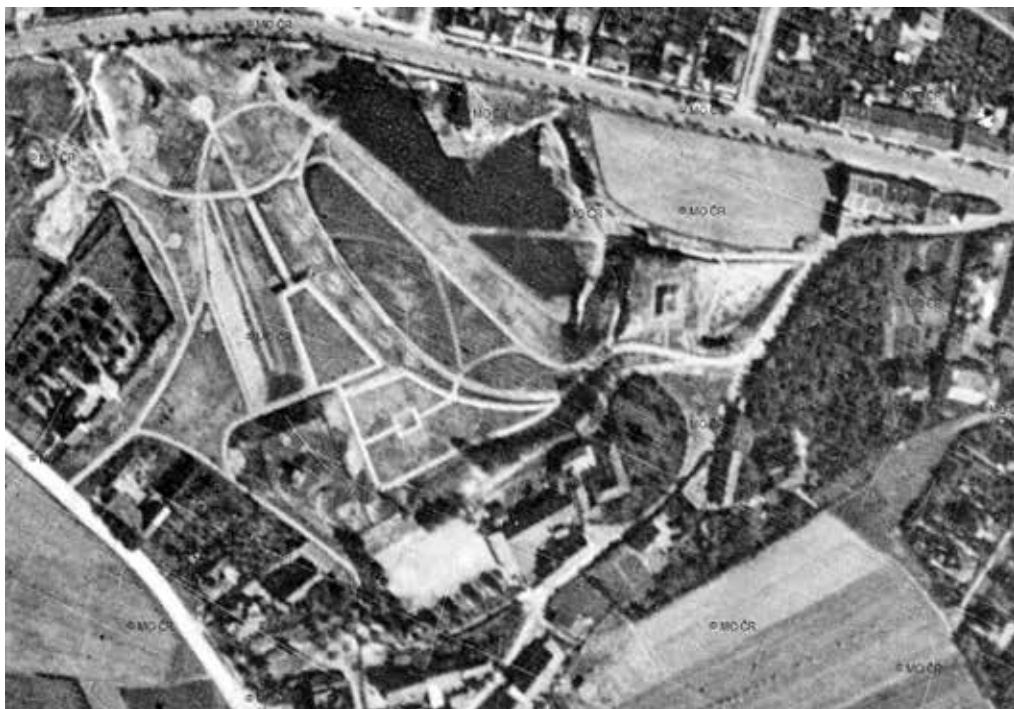
Postupnou proměnu parku ovlivnila především neustále stoupající hladina jezírek, která byla zásobována převážně podzemní vodou. S postupným ukončováním provozu nedalekých cihelen hladina podzemní vody v lokalitě stoupala, což způsobovalo změny i v bývalých lomech. Již po deseti letech od založení sadu došlo k zaplavení cesty vedoucí kaňonem od jihovýchodu, a zmizela tak pěšina mezi vodními plochami, které se slily do jedné. Zanikla také cesta na západním břehu jezírka a cestní okruh se zmenšil o jednu větev. Část severní partie parkové úpravy se ocitla pod hladinou (obr. 14, 15). Zatopena byla i pamětní deska věnovaná vzniku parku a tehdejšímu starostovi Ludku Pikovi. Zřejmě v padesátých letech došlo též ke zřízení kamenné sošky dívky do jezírka. Jednalo se o sošku, snad jednu z páru (chlapec a dívka), která se původně nacházela v zahradě lochotínské vily nedaleko jezírka.²⁵ Na počátku padesátých let přibyl v jižní

25 CVRČEK, Pavel, Andělíček / Jaruška, in: Křížky a vetřelci. Katalog drobného umění na území Plzně, dostupné online: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/251/> [27. 01. 2021].

části území jednopodlažní objekt, který později sloužil převážně ke sportovním a společensko-kulturním účelům a byl znám pod názvem Bacardi. V závěrečném období zde byl boxerský klub a restaurace. Od sedmdesátých let začala původní parková úprava postupně zarůstat nálety a docházelo k zanikání pruhledů a výhledů na vodní plochu

Obr. 13. Plzeň, terénní úpravy v košuteckém lomu (1935), zdroj: BERANOVÁ, Simona, *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1: ve fotografiích a vzpomínkách*, Plzeň 2004, s. 149

Obr. 14. Plzeň-Košutka, letecké měřičské snímky 1938, LMS 1938 - 08538, zdroj: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, <https://www.cuzk.cz>

i do širšího okolí. Voda v jezírku mírně stoupala přibližně až do osmdesátých let. V roce 2009 se přistoupilo k slavnostnímu vyzdvžení sochy z jezírka a o čtyři roky později byla v blízkosti vodní plochy osazena její kopie.

K velké obnově okolí jezírka došlo v roce 2013. Zahrnovala úpravu cest, schodišť, zpevnění břehů a také výsadbu rostlin v pobřežní zóně vodní nádrže. V té době se totiž začala značně zhoršovat kvalita vody, především v důsledku splachu kontaminované dešťové vody z přilehlé Karlovarské ulice, která do jezírka stéká po skále. Rostliny

↑ Obr. 15. Plzeň-Košutka, letecké měřičské snímky 1947, LMS 1947 – 01115, zdroj: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, <https://www.cuzk.cz>

→ Obr. 16. Plzeň, Košutecké jezírko, partie se soškou dívky, zdroj: BERANOVÁ, Simona, *Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1: ve fotografiích a vzpomínkách*, Plzeň 2004, s. 103

částečně pomohly kvalitu vody zlepšit, dlouhodobě je však stále zhoršená, s výskytem sinic v letním období. S obnovou parku byly také vysazeny nové sazenice stromů, doplněna stromořadí a skupina jedlí v křížení cest u vodní plochy. V roce 2020 došlo ke stržení objektu Bacardi a v současné době se uvažuje o novém využití uvolněné plochy.

Parková úprava v okolí Košuteckého jezírka je dodnes velmi atraktivním místem, poskytujícím intimní a příjemné prostředí k procházkám a odpočinku. Vodní nádrž nabízela možnosti rekreačního využití v letním i zimním období již od svého založení a park se stal oblíbeným cílem výletů a vycházek Plzeňanů.

Poloha nad městem nabízí rozhledy do krajiny a za dobré viditelnosti dálkové pohledy do pohraničí na zvlněný Český les, byť v současné době kvůli výstavbě v blízkém okolí již poněkud méně působivé. Nicméně park si od doby založení uchoval své jádro. Původní kompozice zůstala dobře patrná a potřebné obnovy v posledních letech ji respektovaly. V parku lze při pozorné prohlídce najít původní dřeviny, vysazené Valentinem Čočkem. Lze zvažovat, zda například tisový parter, který je dnes obehnan krásnými starými tisy jako téměř neprostupnou zdí, zamýšlel Čoček nechat růst volně bez úprav, či zda by přistoupil k jejich tvarování. Okrajové partie byly ponechány poněkud volnějšímu rozvoji v souladu se současným režimem péče o veřejné parky podobného typu. V každém případě nabízí park různá zákoutí se zajímavou atmosférou, místa přehledná i tajemná, a všemu dominuje zrcadlící vodní plocha s kulisou barevných pískovcových stěn. To, jak lze předpokládat, bylo původním záměrem autora. Společně s dochovanými taxony, autentickými rostlinami a vegetačními prvky (stromořadí, skupiny) je možné park u Košuteckého jezírka právem považovat za významnou a historicky cennou zahradně-architektonickou úpravu v celoměstském měřítku.

Park československo-sovětského přátelství / Chvojkovy lomy

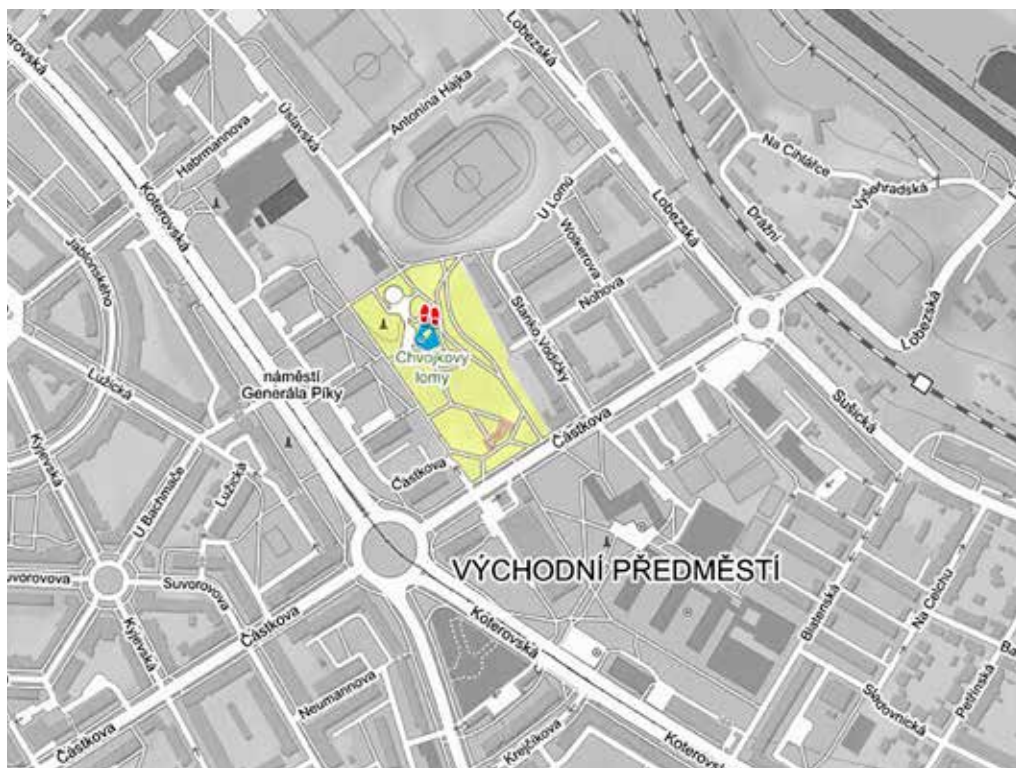
Park na místě bývalých lomů bratří Chvojků (obr. 17) byl plánován jako součást nově vzniklé zástavby podél Koterovské ulice. Území vymezovaly ulice Částkova, Habrmanova a Stanko Vodičky. Od počátku padesátých let vznikalo v okolí sídliště v duchu socialistického realismu, které bylo dokončeno v roce 1963. Rekultivace bývalých lomů se zvažovala již po realizaci parku u Košuteckého jezírka, od záměru však bylo upuštěno.²⁶ K systematickému plánování se přistoupilo až koncem šedesátých let 20. století a v letech 1967–1972 vznikl návrh architekta Miloslava Hrubce (* 1935) a zahradního architekta Bohumila Kmínka. Realizace proběhla v roce 1972. Inspirace ideového řešení pramenila pravděpodobně z realizace československé expozice na Světové výstavě Expo 58.²⁷ Prostor parku členily pravidelné geometrizované segmenty tvořící zpevněné, travnaté nebo vodní plochy. Bývalé lomy byly oproti okolní úrovni terénu zahloubeny, ve vnitřním prostoru vznikla rovinatá plocha (obr. 18). Architekti prostor zpřístupnili pomocí několika ramp. Parku dominovaly dva objekty: v severní části, na pohledové ose, vznikl na kruhovém půdorysu amfiteátr s dřevěnými deštníky a v jeho blízkosti byla umístěna vodní nádrž s terasou vynesenou na pilotech, osazená vodními tryskami. Rozloha parku umožnila také velkorysé pojetí dětských herních ploch, díky čemuž vzniklo na mnohoúhelném půdorysu rozsáhlé hřiště s pískovištěm, jemuž dominoval soliterní strom. Kruhovou dispozici měl kromě amfiteátru také záhon v blízkosti hřiště, lemovaný chodníkem a obloukovou zídkou s lavicí. Jižní závěr parku členilo schodiště a objekt veřejného vybavení s vyhlídkou,²⁸ vsazený do obvodového svahu. Při svém založení obdržela tato rozlehlá relaxační plocha název Park československo-sovětského přátelství.

Základní kompoziční rámec pojednání vychází z principu geometrického členění ploch s různou funkční náplní. Zapuštěný prostor po odtěžených surovinách byl urovnán do plochy, kterou diagonálně protínaly osy cest. Program vnitřního upořádání odpovídal tehdejšímu pojetí rekreační parkové plochy. Dřeviny byly vysazeny soliterně, případně

26 RADOVÁ, Magdaléna – KLÍMA, Petr, Chvojkovy lomy, in: *Plzeňský architektonický manuál*, dostupné online: <https://pam.plzne.cz/objekt/p-cl-chvojkovy-lomy> [17. 12. 2020].

27 DOMANICKÝ, Petr, *Lesk, barvy a iluze. Architektura Plzně v šedesátých letech*, Plzeň 2013, s. 57.

28 Dnes restaurace doplněná po přestavbě o administrativní objekt a kancelář architektonického ateliéru.

Obr. 17. Plzeň, park Chvojkovy lomy – lokalizace, zakres, zdroj: Seznam.cz, a. s., OpenStreetMap, <https://mapy.cz>, zpracovala: autorka

v menších skupinách, ale území nedominovaly. Naopak byly zdůrazněny kontrast a harmonie velkorysých rozloh travnatých, vodních a zpevněných ploch doplněných výraznými architektonickými detaily. Alespoň částečnou intimitu a uzavřenost zajišťovaly svahy lemující park po obvodu. Převažující plošné působení doplňovaly vertikály v podobě deštníků umístěných v prostoru amfiteátru, pilotů nesoucích terasu nad vodní plochou a také sloupků zastřešení terasy v jižním závěru parku (obr. 22).

Členění parku bylo rozvrženo do mnohoúhelníků propojených osami cest, jež definovaly funkční náplň prostoru. Pouhé dva kruhové prvky (amfiteátr a květinový záhon s lavičí) byly umístěny tak, aby kompozici dodávaly vyváženost. Park měl bohaté vybavení v podobě prakticky rozmístěného mobiliáře a drobných staveb. Dominantu tvořilo velkoryse řešené pískoviště, proložené velkými kameny a prolézačkou v podobě suchého kmene stromu (obr. 23). V blízkosti hřiště byla navržena pergola, která však zřejmě nebyla nikdy opatřena pnoucími rostlinami. Amfiteátr doplňovaly zděné kulisy nebo paravány ze zdobných perforovaných tvárníc.

V kompozici se neobjevil výrazný a nosný vegetační prvek typu stromořadí. Zamýšlenou výraznou dominantou však byl solitérní strom, jasan (*Fraxinus excelsior*), umístěný v prostoru hřiště. Ostatní vegetace se soustředila spíše ve skupinách tak, aby zjemňovala geometrizované členění parku. V druhové skladbě měly významné zastoupení jehličnaté dřeviny, převážně borovice, s ohledem na půdní podmínky (*Pinus sylvestris*, *Pinus nigra*), dále modřín (*Larix decidua*), smrk (*Picea abies*, *Picea pungens*) a jalovec (*Juniperus* sp.). Listnaté stromy (javor, lípa, jasan, topol apod.) a kvetoucí keře (např. zlatice, tavolník, růže a další) byly situovány spíše po obvodu parku a ve skupinách podél cest, případně v krátkých liniích úsecích. Důležitou roli zastávaly volné travnaté plochy.

Navržené úpravy se realizovaly na urovnané ploše, kdy byly lomy nejprve částečně zasypány zeminou z výkopových prací probíhajících v okolí (obr. 19). Původní kompozici parku zasáhla stavba plaveckého bazénu, započatá v roce 1978, kterou byla rozloha

↑ Obr. 18. Plzeň, Chvojkovy lomy – Park československo-sovětského přátelství krátce po založení, zdroj: *Tvořivá léta. Profil architektonické a projektové tvorby Stavo-projektu Plzeň. 1948–1973*, Plzeň, nestránkováno

← Obr. 19. Plzeň, Chvojkovy lomy v době výstavby sídliště Slovany, zdroj: WITTMANN, Robert, Plzeň 1961, f. č. 118

parku zmenšena (obr. 20).²⁹ Od osmdesátých let začaly dožívat některé stavební konstrukce a koncem tohoto desetiletí byl již technický stav několika z nich tristní. Vlivem nedostačující údržby a péče se mobiliář a vegetace nacházely v zanedbaném stavu. V roce 1991 došlo k přejmenování parku na Park v Homolkách.³⁰ Tento název se však neujal, později se ustálilo pojmenování Chvojkovy lomy.

V devadesátých letech došlo k obnově parku a jeho výrazné proměně. Podle návrhu architekta Václava Šmolíka se přistoupilo k úpravě vodní plochy a navazující partie, čímž bylo způsobeno „přepsání“ původního mnohoúhelného uspořádání. Ačkoliv základní rámec trasování cest a plošného členění zůstal zachován, výrazové ztvárnění doznalo

29 BERNHARDT, Tomáš – FLACHS, Petr – MAZNÝ, Petr, *Městský obvod Plzeň 2 – Slovany. Slovany, Božkov, Koterov, Hradiště*, Plzeň 2017, s. 109.

30 [Přejmenování parku na Slovanech], *Nová Pravda*, 8. 10. 1991, roč. 1, č. 109, s. 5.

Obr. 20. Plzeň, Chvojkovy lomy, historická letecká mapa, zdroj: Správa GIS, Správa informačních technologií města Plzně, <https://gis.plzen.eu/staremapy.cz>

změny. Jezírko definované oblými tvary oživil architektonický prvek v podobě majáku od sochaře Ivana Hostaši³¹ a nově vznikl ostrůvek, osazený převislou vrbou bílou (obr. 21). Po roce 2000 přibyla k vybavení řada děl ze sochařských sympozií, která se přímo v parku i uskutečnila (v roce 2009, 2014 a 2017).³² V roce 2011 došlo k razantní přestavbě objektu u Částkovy ulice. Pódium amfiteátru bylo stíněno původními deštníky Miloslava Hrubce ještě v roce 2015, o rok později je ale nahradilo šapitó membránové konstrukce.

Původní výraz parku, spočívající v členění na mnohoúhelné plochy propojené lineárními, převážně diagonálně vedenými cestami, byl poněkud zastřen vrstvou následných úprav, provedených při obnově v devadesátých letech minulého století. Ačkoliv základní program parku a také některé prvky zůstaly zachovány, charakter této odpočinkové lokality se zásadně změnil. Respektován byl například objekt amfiteátru, který však byl ochuzen o deštníky i paravány, a svoji dispozici i účel si zachovalo hřiště s pískovištěm, pergolou i chodníčkem z betonové dlažby v trávniku. V nezměněné podobě byl dále respektován kruhový květinový záhon s obloukovou lavicí. Přestože se základní rozvržení parku včetně některých detailů dochovalo, čitelnost původního kompozičního záměru v úpravách téměř zanikla. Za základní pilíř výtvarného výrazu parku jistě považovali autoři jeho návrhu Miloslav Hrubec a Bohumil Kmínek geometrizované, velmi podrobně promyšlené členění. Zásahem do něho a do tvarové dispozice došlo k setření původního záměru, a kompozice tak ztratila na působivosti. Ačkoliv byly myšlenky tvůrců návrhu jistě ovlivněny soudobou tvorbou, podařilo se vytvořit nepochybně kvalitní koncept na vysoké úrovni. Ke škodě však přispělo rychlé stárnutí stavebních konstrukcí, jejichž obnova poměrně brzy vyžadovala velké investice. Při zásadní obnově po dvou desetiletích od založení pak nebyla zcela zohledněna hodnota ucelené kompozice, která měla jasný a velmi dobře čitelný rámec. Potenciál, který park nepochybně měl i pro současné využití, nebyl využit. Ačkoliv mohla být celá řada detailů (deštníky, kulisy,

31 Jedná se o nejvyšší na kruhu vytvořený keramický objekt na světě.

32 RADOVÁ, M. – KLÍMA, P., Chvojkovy lomy.

Obr. 21. Plzeň, Chvojkovy lomy, současný stav parku – partie s vodní nádrží, foto: autorka, 2021

Obr. 22. Plzeň, Chvojkovy lomy – Park československo-sovětského přátelství krátce po založení, zdroj: *Tvořivá léta. Profil architektonické a projektové tvorby Stavoprojektu Plzeň. 1948– 1973*, Plzeň, nestránkováno

geometrické členění vodní plochy a trávníků) vnímána jako marginálie, které byly pro dožití a snad i morální zastaralost odstraněny, ve skutečnosti tvořily významnou, spíše stěžejní součást výrazné kompozice.

Specifika zahradně-architektonického přístupu na uvedených příkladech parků

Valentin Čoček se narodil v roce 1883 v Radvanicích, od roku 1898 se učil zahradníkem a zkušenosti získal především v zámeckých zahradách v Čechách i na Moravě, posléze i v císařské zahradě v Schönbrunnu ve Vídni. Od roku 1919 působil v Plzni na pozici správce městských sadů a později se stal jejich vrchním inspektorem. V jeho návrzích se promítá zkušenost ze zámeckých parků a zahrad. V Plzni se kromě výše představených parků zasloužil o položení základů podoby okružní sadové kompozice v historickém jádru Plzně a také navrhl zřízení botanické zahrady.³³ K zadání přistupoval velkoryse a uceleně. Dominantní úlohu v jeho tvorbě zaujímal vegetace a její potenciál k vytvoření žádané atmosféry. Precizně plánoval kompozice se zapojením světla a stínu do požadované nálady, promyšleně pracoval s terénní konfigurací, aby dosáhl potřebné dramatickosti scenerie. Výsledkem byly působivé parkové úpravy, které návštěvníkům nabízely na dojmy bohatý program, s atraktivními průhledy, nadhledy, přitom však působící velmi přirozeně. To je principem obou studovaných parkových úprav, které Čoček realizoval (obr. 24).

Bohumil Kmínek se narodil v roce 1913 a působil jako zahradní architekt především v Plzni. Vlastnil pozemky v blízkosti Košuteckého jezírka a zamýšlel si zde zřídit zahradnictví, což mu v poválečném období nebylo umožněno.³⁴ Koncem šedesátých let se podílel na vzniku plzeňské botanické zahrady a následně na návrhu přeměny Chvojkových lomů na centrální park, v nové plzeňské čtvrti Slovany.

Architekt Miloslav Hrubec se narodil v roce 1935 v Chomutově a po studiu na Fakultě architektury a pozemního stavitelství v Praze působil v kanceláři Stavoprojektu v Plzni. Podílel se na významných stavbách v rámci Plzeňského kraje, například připravil studii dostavby areálu Domu kultury ROH v Plzni, areálu učňovských škol na Lochotíně v Plzni, dále se účastnil řady soutěží na veřejné stavby i v mezinárodním přesahu a ve velmi širokém programovém okruhu.

Společný návrh architektů Hrubce a Kmínka vznikl koncem šedesátých let minulého století, kdy se tendence v zahradní architektuře poměrně dynamicky proměnily. Do popředí se dostávala snaha o jednoduché, funkční a účelné koncepce. V parkových úpravách se ve veřejném prostoru začal objevovat vysoký podíl stavebních prvků a detailů z betonu. Především v tvorbě pro veřejná prostranství byl kladen důraz na jednoduchost a celoroční působivost. Rozmach je patrný v užívání jehličnatých dřevin, které byly hojně vysazovány jako kosterní. Inspirací pro koncepci úprav bývalých Chvojkových lomů měla být autorům úprava areálu československého pavilonu na světové výstavě Expo 58.³⁵ Moderní vzhled expozice zde tvořilo užítí charakteristických geometrických prvků – diagonál a vertikál, lichoběžníků, oválů a nepravidelných sítí (obr. 25).³⁶

Základním principem, který architekti uplatnili v návrhu parku, je plošné členění území do poměrně rozsáhlých výseků o půdorysu mnohoúhelníků, které jsou propojeny lineárně vedenými cestami. Nástroji k vytvoření požadovaného působení je tedy velkorysý prostor, geometrie a geometrické tvary, podobnost a opakování.

Je zřejmé, že podmínky zadání k vytvoření návrhu parkových úprav se v případě Chvojkových lomů zásadně lišily od situace u povrchových dolů v Lobzích i na Košutce. Pro tyto kompozice je určující především terénní konfigurace. Dalším aspektem jsou přístupy autorů, které v jejich práci dominovaly. Dá se říci, že Čoček v případě Lobežského parku primárně vycházel z idealizované představy přírodního, resp. člověkem pozměněného prostředí, nebo v případě parkové úpravy u Košuteckého jezírka pracoval

33 HAJŠMAN, J., *Naučná stezka*, s. 27–28.

34 JANEČEK, M. (ed.), *Bolevec a okolí*, s. 107.

35 DOMANICKÝ, P., *Lesk, barvy a iluze*, s. 53.

36 HAVRÁNEK, Vít, *Bruselský sen. Československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu a životní styl 1. poloviny 60 let*, Praha 2008, s. 47.

sice s poněkud formálnějšími pojetými úpravami, ale opět s přírodním dominantním prvkem v podobě vodní plochy a dramatické scenérie. Prostředky, s nimiž pracoval a kterými se snažil na návštěvníka a jeho emoce zapůsobit, byly tedy primárně přírodní – vegetace, voda, světlo a stín, konfigurace terénu, pohledové vazby s okolní krajinou. Celkový výraz kompozice pak měl mít charakter romantický, s proměnlivou atmosférou, vzbuzující škálu pocitů. Hrubec s Kmínkem naopak pojali zadání jako vytvoření prostoru pro hru tvarů a linií. Měli k dispozici prostorově a funkčně přesně vymezené území, kontrastní vůči okolní zástavbě. Nebyli příliš limitováni členitým reliéfem a s prostorem mohli pracovat velmi volně. To se odráží v návrhu, který byl racionální, velkorysý, hravý a vyvážený. Přehlednost a čitelnost dodala v rámci měřítka území na působivost a jisté velkoleposti. Téma geometrie, které je pro návrh nosné, promítli i do jednotlivých detailů, čímž podpořili celkový dojem. Návrh lze z dnešního pohledu vnímat jako velmi současný i aktuální a v době obnovy tohoto místa nebyl zcela doceněn.

Závěr

S ohledem na historii vybraných lokalit byl výběr představených parkových kompozic veden s cílem hledat a definovat zahradně-architektonické pojetí přeměny území těžby v parkové plochy. Toto téma má nepochybně potenciál i v současné době, zejména s ohledem na stále aktuální rekultivace území narušených těžbou či jinou činností člověka.

Výše uvedené přeměny se v zadání poněkud lišily kontextem, a především konfigurací dotčeného terénu. Autoři však ve všech případech museli brát v potaz charakter nepůvodní, výrazně přeměněné krajiny. Lobežský park a sadová úprava Košuteckého jezírka (realizovány v období 1934–1938) nesou dodnes znatelné stopy autorství plzeňského městského zahradníka Valentina Čočka, který byl zřejmě ovlivněn přírodně-krajinářskými tendencemi 19. století. Kompoziční principy spočívaly především v romantickém pojetí území s dominantní úlohou vzrostlé vegetace a vodních ploch. Jistá změna v přístupu je patrná u návrhu sadů u Košuteckého jezírka, kde Čoček plánoval poněkud formálnější úpravu s parterovým uspořádáním, pravidelnými výsadbami dřevin a rámováním alejemi. Obě rekultivace byly náročnými realizacemi, které bylo možné uskutečnit zřejmě jen díky podpoře státními financemi v době hospodářské krize.

Na kompozici užitou pro Chvojkovy lomy, téměř přesně třicet let po Čočkových realizacích, je patrný výrazný dynamický posun ve vývoji zahradně-architektonického umění, v němž se odrážejí tehdejší celospolečenské tendence, urbanistické principy a přístup k plánování veřejného prostoru. Velkoryse navržený park se v tomto případě měl stát a také stal součástí běžně užívaného prostoru obyvatel Slovan. Měl přesně definovaný program členění do jednotlivých ploch, velkorysý prostorový potenciál a přehlednou konfiguraci terénu. Racionalita byla ústředním motivem, který se promítal i do zahradně-architektonické tvorby.

S ohledem na skutečnost, že i u Chvojkových lomů byla zvažována jejich úprava již koncem třicátých let 20. století,³⁷ se lze domnívat, že by po zdárné realizaci Lobežského parku i úpravě okolí Košuteckého jezírka mohl tento úkol připadnout také vrchnímu inspektorovi městských sadů Valentinu Čočkovi. Bylo by jistě zajímavé mít možnost nahlédnout do případných Čočkových skic a porovnat jeho ideu s přístupem nové generace, architektů Hrubce a Kmínka.

Můžeme konstatovat, že v případě Lobežského parku a parkové úpravy u Košuteckého jezírka se zřejmě podařilo do dnešní doby velmi dobře rámcově zachovat charakter a atmosféru prostředí v duchu původního záměru Valentina Čočka. Je třeba upozornit, že ani jeden z parků není chráněn jako kulturní památka. Naopak současná podoba parku Chvojkovy lomy se od původního záměru a kompozice architektů Hrubce a Kmínka značně odchyluje a byla zasažena několika vrstvami úprav. Zásadní je posun od původního charakteru vedení cestní sítě a tvarové uchopení vnitřních ploch. Lineární trasování, které mělo podstatný podíl na celkovém členění a geometrii kompozice, bylo v devadesátých

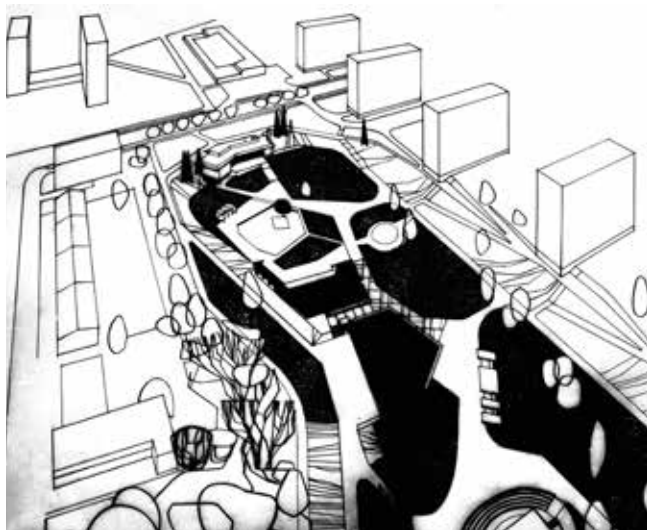
37 RADOVÁ, M. – KLÍMA, P., Chvojkovy lomy.

↑ Obr. 23. Plzeň, Chvojkovy lomy – Park československo-sovětského přátelství krátce po založení, zdroj: *Tvořivá léta. Profil architektonické a projektové tvorby Stavoprojektu Plzeň. 1948–1973*, Plzeň, nestránkováno

→ Obr. 24. Valentin Čoček v Lobežském parku krátce po jeho založení, zdroj: *Západočeské muzeum v Plzni, oddělení novějších dějin*, ID 39/47

Obr. 25. Plzeň, Chvojkovy lomy, návrh – axonometrie, zdroj: Archiv města Plzně, Digitální archiv, pořadové číslo O6552, sig. LP410/296, Kartotéka

letech minulého století přetvořeno do organicky vedených cest. Cílem této změny byl zřejmě záměr vnést do parku nové konkrétní téma. Tím ovšem zanikl původní jednotný výraz parkové kompozice korelující s daným programem. Snad nedoceněním kvality architektonického ztvárnění parkové úpravy z období druhé poloviny minulého století tak došlo k zániku koncepce, kterou dnes nepochybně můžeme považovat za hodnotnou.

Na uvedených příkladech lze pozorovat jistý rozdíl v obecném vnímání, a tedy i hodnocení komponovaných parkových úprav dle období vzniku. Zdá se, že chápání hodnoty kompozice stoletého parku je lépe obecně akceptovatelné a uchopitelné než v případě kompozice o polovinu mladší, vnímané snad jako téměř soudobá. Ta je pro širokou veřejnost jako nositelka památkové hodnoty stále ještě příliš málo atraktivní. Kvalitní a jednoznačná prezentace tohoto tématu veřejnosti by mohla v budoucnu napomoci lepšímu pochopení, a tedy i přijetí, vedoucímu k zachování hodnotných komponovaných parkových úprav do budoucna.

Summary

The theme of parks and their representation in sites that have been altered by stone extraction was chosen in order to map the approaches of landscape architects to a similar task during the development of landscape design. The landscaping of Lobežský Park and the park at Košutecký Pond, designed and implemented by Valentin Čoček, displays the characteristics of 19th century landscape tendencies. However, the not-too-large time gap of thirty years brings a fundamental break in the field, and we can observe a fundamental shift in the conception of the entire space, but also in the tools they used in their work

in the design of the park by Miloslav Hrubec and Bohumil Kmínek at the former Chvojka Quarries.

The selected areas are united above all by the difficulty of the assignment, which was determined by the ruggedness of the terrain and its typology. However, the final composition was mainly influenced by the individual approach of the architects, shaped by their personal experience and the context of their work. Thus, within a relatively short time, we can observe fundamental differences in the architects' approach to a comparable task, although the circumstances of the parks' establishment shall not be overlooked.

Poděkování: Text čerpal ze spisu vrchního inspektora sadů města Plzně Valentina Čočka, který podle původního originálu opsal Miloslav Vaňousek. Spis později přepsal a upravil Ing. Josef Čihák, kterému děkuji za jeho laskavé poskytnutí, stejně jako Ing. Ireně Tolarové (Správa veřejného statku města Plzně).

Prameny a literatura

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Dějiny Plzně 1*, Plzeň 1965.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Plzeňská předměstí*, Plzeň 1997.

BERNHARDT, Tomáš – FLACHS, Petr – MAZNÝ, Petr, *Městský obvod Plzeň 2 – Slovany. Slovany, Božkov, Koterov, Hradiště*, Plzeň 2017.

ČOČEK, Valentin, *Dějiny sadů města Plzně, II. díl*, Plzeň 1938 (Z popisu originálu Miloslava Vaňouska přepsal a upravil Josef Čihák).

DOBRÁ, Hana, Přeměna příměstské vsi Bolevec na bytové zázemí průmyslové Plzně, *Český lid*, 1986, roč. 73, č. 3, s. 136–142.

DOMANICKÝ, Petr, *Lesk, barvy a iluze. Architektura Plzně v šedesátých letech*, Plzeň 2013.

DRNEK, Jan, *U císařské cesty. Příběh druhého plzeňského obvodu od starověku do roku 2014*, Plzeň 2015.

DUDEK, Arnošt – MALKOVSKÝ, Miroslav – SUK, Miloš, *Atlas hornin*, Praha 1984.

HAJŠMAN, Jan, *Naučná stezka údolím Úslavy*, Plzeň 2015.

HAJŠMAN, Jan – MAZNÝ, Petr, *Plzeňský místopis*, Plzeň 2018.

HAVRÁNEK, Vít, *Bruselský sen. Československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu a životní styl 1. poloviny 60. let*, Praha 2008.

CHVOJKA, Jakub, Parkový okruh přefala silnice, *Radniční listy*, 2004, roč. 9, č. 4, s. 4.

JANEČEK, Miloslav (ed.), *Bolevec a okolí*, Plzeň 1999.

NĚMEC, František, *Klíč k určování nerostů a hornin*, Praha 1972.

Od starého Bolevce k městskému obvodu Plzeň 1: ve fotografiích a vzpomínkách, Plzeň 2007.

[Přejmenování parku na Slovanech], *Nová Pravda*, 8. 10. 1991, roč. 1, č. 109, s. 5.

Tvořivá léta. Profil architektonické a projektové tvorby Stavoprojektu Plzeň. 1948–1973, Plzeň 1974.

VALENZ, Miroslav, Park v rekonstrukci?, *Pravda*, 15. 10. 1980, roč. 61, s. 7.

Internetové zdroje

CVRČEK, Pavel, Andělíček / Jaruška, in: Křížky a vetřelci. Katalog drobného umění na území Plzně, dostupné online: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/251/> [27. 01. 2021].

Indikační skica PLZ368018390, in: Zeměměřický ústav. Archiv, dostupné online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicio&idrastru=PLZ368018390> [06. 01. 2021].

Mapa Plzně 1903, in: Mapový portál města Plzně. Staré mapy, dostupné online: <https://gis.plzen.eu/staremapy/> [17. 12. 2020].

Plzeň 1 – Bolevec. Právní ochrana, in: Památkový katalog, dostupné online: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/plzen-1-bolevec-84801> [22. 02. 2022].

RADOVÁ, Magdaléna – KLÍMA, Petr, Chvojkovy lomy, in: Plzeňský architektonický manuál, dostupné online: <https://pam.plzne.cz/objekt/p-cl-chvojkovy-lomy> [17. 12. 2020].

Ing. Lucie Tlustá (nar. 1982)

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni

tlusta.lucie@npu.cz

ORCID-ID: 0000-0003-3762-395X

Autorizovaná krajinářská architektka, absolventka oboru Zahradní a krajinná tvorba. Specializuje se na krajinu, historické zahrady a parky a veřejnou zeleň. Od roku 2014 působí v Národním památkovém ústavu, územním odborném pracovišti v Plzni v oddělení specialistů při odboru péče o památkový fond.